

Kur'an'da İsa Mesih Hakkındaki Tartışmalara Spesifik Bir Yaklaşım: el-İşârâtü'l-ilâhiyye ile'l-mebâhisi'l-usûliyye Örneği

A Specific Approach to Debates on Jesus Christ in The Holy Qur'an: Example of the Tafsiir Book Entitled al-Ishârât al-ilâhiyyah ila'l-mabâhith al-uşûliyyah

Faysal ARPAGUŞ

Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kıraat Ana Bilim Dalı
Asst. Prof., Tokat Gaziosmanpaşa University, Faculty of Theology, Department of Kıraat
Tokat | Turkey
faysal.arpagus@gop.edu.tr
orcid.org/0000-0001-9607-0078

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Araştırma Makalesi | Article Types | Research Article

Geliş Tarihi | 05 Temmuz 2019 | Received | 05 July 2019

Kabul Tarihi | 04 Kasım 2019 | Accepted | 04 November 2019

Yayın Tarihi | 30 Aralık 2019 | Published | 30 December 2019

Atıf | Cite as

Arpaguş, Faysal. "Kur'an'da İsa Mesih Hakkındaki Tartışmalara Spesifik Bir Yaklaşım: el-İşârâtü'l-ilâhiyye ile'l-mebâhisi'l-usûliyye Örneği [A Specific Approach to Debates on Jesus Christ in The Holy Qur'an: Example of the Tafsiir Book Entitled al-Ishârât al-ilâhiyyah ila'l-mabâhith al-uşûliyyah]".
guifd 7/2 (Aralık 2019): 79-102
<https://doi.org/...>

İntihal | Plagiarism

Bu makale, iThenticate aracılığıyla taranmış ve intihal içermediği teyit edilmiştir.
This article, has been scanned by iThenticate. No plagiarism has been detected.

Copyright © Published by Tokat Gaziosmanpaşa University Faculty of Theology, Tokat, 60010
Turkey,
<https://dergipark.org.tr/guifd>

Öz

Kur'an, Hz. İsa'nın babasız yaratıldığını belirtir ve annesine nispetle ondan Meryem oğlu İsa Mesih diye söz eder. Hz. Meryem onu gözden irak bir yerde doğurduktan sonra kucağında bir bebekle kavmine çıkagelmiş, onlar da babası kötü bir adam, annesi iffetsiz bir kadın olmadığı halde ona böyle çirkin bir fiili nasıl işlediği sorusunu yöneltilmişlerdir. İsrailoğullarının bu tepkisi bir yana İncil metinleri de İsa Mesih'i tanrısal boyuta taşımaktadır. Kur'an, Meryem'i tezkiye etmekte, İsa Mesih'in Allah'ın resulü, kelimesi ve O'ndan bir ruh olduğunu söylemektedir. Bir taraftan Meryem'in iffetsiz olduğu iddiası, diğer taraftan Mesih'in tanrılaştırılması, ifrat ve tefrit noktasına varan iki uç noktadır. Bunların aksine Kur'an, ilgili muhataplara birtakım tenkitler yöneltilmiştir. Tüfi, *el-İşârâtü'l-ilâhiyye ile'l-mebâhisi'l-usûliyye* adlı eserinde bu tartışmalara, ilgili ayetler çerçevesinde Yahudi, Hristiyan ve Müslümanlar arasındaki ihtilafı konular olarak yer vermektedir. *el-İşârât* merkezli bu çalışmada ise İncillerin birbiriyle çelişkili ifadeler barındırması, Hristiyanlığın asli kaynaklarının bizi sahih bilgiye ulaştıramayacağı neticesine götürmektedir. Yahudiliğin kapalı devre işleyip kendi dışında herhangi bir dini, Hristiyanlık ve Müslümanlığı din olarak kabul etmemesi, başlı başına bir sorundur. Yahudi ve Hristiyanları, insafa ve tutarlı olmaya çağırın Kur'an'ın bu çağırısı ise ilgili muhataplarca yeterince karşılık bulmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Tartışmalar, İsa Mesih, Tüfi, el-İşârâtü'l-ilâhiyye.

Abstract

Qur'an mentions that Jesus was created without a father and, in relation with his mother, refers to him Jesus Christ as Virgin Mary's son. After giving birth to Jesus in a remote place, Mary came to her tribe with a baby in her arms. They asked her how she could commit such a disgraceful act when her father was not a bad man and her mother was not an impure woman. Unlike this response of the Israelites, Biblical texts carry Jesus to divine dimension. Qur'an clears her and mentions that Jesus is messenger of God, word of Him and a soul from Him. Accusations that Mary was an impure woman, on one hand, and deifying of Jesus, on the other, represent two extremes. In contrast, Qur'an expresses some criticisms to relevant interlocutors. In his work entitled *al-Ishârât al-ilâhiyyah ila'l-mebâhith al-uşûliyyah* Tüfi deals with these discussions at the context of involved verses of Qur'an as controversial issues among Jews, Christians and Muslims. In this examine that based *al-Ishârât*, Bibles have contradictory information, it leads us to conclusion that major Christian sources cannot provide us the right information. The fact that the Judaism functions as a closed system and does not consider Christianity and Islam as religion constitutes the very essence of the problem. Qur'an's invite for Jews and Christians to be fair and consistent, on the other hand, does not find enough response in its interlocutors.

Keywords: Tafsir, Debates, Jesus Christ, Tüfi, al-Ishârât al-ilâhiyyah.

GİRİŞ

Nazil olduğu ortam göz önüne alındığında Kur'an'ın ilk muhatapları Mekkeliler olsa da tek muhatabı değildir. Allah'ın (c.c.) kitap ve peygamber göndermekle gerçekleştirmek istediği nihai amaç bakımından yolunu kaybetmiş yahut yanlış görse bile ne yapacağını bilemeyen herkese Kur'an, rehberdir¹ ve onun rehberliği umumdur. Nitekim İslam'ın evrenselliğine vurgu yapan ayetlerde bu, açıkça görülmektedir.²

İnsanlar evvelemerde, Allah tarafından gönderilen kitap ve peygamber sayesinde sahih bir dine yönelse de zamanla itikat ve amellerindeki safiyeti, kaybedebilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Kur'an'a göre Yahudi ve Hristiyanlar, ehl-i kitap olmakla birlikte küfür, şirk ve ehl-i dalalet olarak da nitelendirilmektedir.³ Allah (c.c.), diğer bütün muhatap kitleyle birlikte onların da itikat ve amellerinde ortaya çıkan yanlışları düzeltmek, onları doğru yola iletmek için Peygamber'ine (s.a.v.) Kur'an'da pek çok ayet vahyetmiştir.⁴ Eski inanç ve alışkanlıkları değiştirmenin zorluğu sebebiyle onların ilâhi hakikatlere mukavemet ettiği, Kur'an'ın beyanı ve tarihi verilerin sübutu üzere, izahtan varestedir.⁵

İnsanların değişime karşı tavrının; kabul, ret veya mesafeli durmak şeklinde üç durumdan biri ile olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim bu tavır, herhangi bir dine mensup dindarlar için de geçerlidir. En son din olan İslam'a ve onun peygamberi Hz. Muhammed'e (s.a.v.) karşı, Yahudi ve Hristiyanların tavrı da bunlardan biri şeklinde tezahür etmiştir. Kabul yönünde buna: "Hepsi bir değildir. Ehl-i kitap içerisinde geceleyin kalkıp Allah'ın ayetlerini okuyarak secdeye kapanan bir topluluk vardır. Onlar, Allah'a ve ahiret gününe inanırlar." (Âl-i İmrân 3/113-114) ayeti delalet ederken ret yönünde: "(Yahudi ve Hristiyanlar) dediler ki: Yahudi veya Hristiyan olun ki doğru yolu bulasınız. De ki: Hayır! Biz, hanif olan İbrâhîm'in dinine uyarız. O müşriklerden değildi." (el-Bakara 2/135) ayeti delalet etmektedir. İşin sonunda İslam'ı kabul edenler, Allah ve Resûl tarafından övülmüş, mesafeli duranlar kabule çağrılmış, reddedenler ise yerilmiştir.⁶

Yahudiler, Hz. İsa'nın nübüvvetini reddetmektedir.⁷ Biz Müslümanlar da Kur'an'ın ifadelerinden hareketle İncil'in tahrif edildiğine, kul ve peygamber olan İsa'nın (a.s.) şahsiyetinin Hristiyanlarca ulûhiyete tebdil edildiğine

¹ el-Bakara 2/2; ed-Duhâ 93/1-11; İbrâhîm 14/1.

² Bk. es-Sebe' 34/28; el-A'râf 7/158; el-Enbiyâ 21/107.

³ Âl-i İmrân 3/70-73; el-Mâide 5/70-85; el-Beyyine 98/1-8.

⁴ el-Bakara 2/40-48; 109-113; Âl-i İmrân 3/75-80; 99-100; el-Mâide 5/19.

⁵ el-Bakara 2/91.

⁶ el-Beyyine 98/1-8.

⁷ en-Nisâ 4/155-157; es-Sâff 61/14.

inanmaktayız.⁸ Durum bu olunca Hristiyanlığın, Allah tarafından gönderildiği gibi aslı hüviyetini koruyamadığını, mevcut haliyle sahih bir din olamayacağını söylemek gerekir. Ancak şu bir gerçektir ki sayısal veriler, günümüz dünyasında Hristiyanlığın, müntesibi en çok din olduğunu göstermektedir.⁹ Kur'an, onların İsa Mesih hakkındaki yanlış itikadını tashih etmek için Meryem, Mâide, Saff ve En'âm gibi pek çok surede birçok ayete yer vermiştir. 200 ayetlik Âl-i İmrân suresinin neredeyse üçte ikisi, yine onlara ayrılmıştır.

İ'lâ-yı kelimetullah yani tevhit inancını yüceltip hâkim kılmaya¹⁰ Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatı ve vahyin kesilmesiyle, Müslümanların omuzlarında devam etmiştir. Bu durum, Hulefa-yi Râşidîn döneminden başlayarak fetihlerle Müslüman topraklarda dinlerinde kalmakta ısrar eden gayr-i müslimlerle –ki buna Hristiyanlar da dâhildir- Müslüman âlimler arasında birtakım tartışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Neticede her bir taraf kendini savunmak, ötekini yanlışlığını ortaya koymak için reddiye yazmıştır.¹¹ Bu noktada bir tefsir olarak Necmeddîn et-Tûfî'nin (ö. 716/1316) *el-İşârâtü'l-ilâhiyye ile'l-mebâhisi'l-usûliyye*'si konu hakkındaki değerlendirmeleriyle önemli bilgi ihtiva etmektedir.

Tam ismi, Ebu'r-Rebi' Süleymân b. Abdülkavî b. Abdülkerîm b. Saîd Necmüddîn et-Tûfî olan müellif, 1200'li yılların ikinci yarısında 657/1259 veya 670/1271 yılında Bağdat'a bağlı Tûfâ'da doğmuştur.¹² Eğitim ve öğretim hayatına ilkin doğduğu yerde başlamış, sonra Bağdat ve Şam'a gitmiştir. Ardından Bağdat ve Kahire'de müderrislik yapmıştır. Kaynaklarda onun fakih, fâzıl, şair ve edip olmasının yanında tarih sahasında otorite olduğundan bahsedilmektedir.¹³ Hayatının sonunda haksızlığa uğramış, önce hapis, sonra da sürgün hayatı yaşamıştır. 716/1316'da vefat ettiğinde geride Arap dili ve edebiyatı, fıkıh, hadis, mukayeseli dinler tarihi ve tefsir gibi alanlarda 40'ın üzerinde eser bırakmıştır. *el-İntisârâtü'l-islâmiyye fî keşfi şübehi'n-Nasrâniyye, Şerhu muhtasari'r-ravza ve Mevâidü'l-hays fî fevâidi İmruini'l-Kays* adlı hacimli

⁸ en-Nisâ 4/171-172; el-Mâide 5/72-75.

⁹ Doğru Haber Hepimizin Gazetesi, "6,9 Milyarlık Dünyanın Din Nüfusu", erişim: 2 Haziran 2019, <https://dogruhaber.com.tr/haber/62394-69-milyarlik-dunyanin-din-nufusu/>.

¹⁰ Metin Yurdağar, "İ'lâ-yı kelimetullah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), 22: 62.

¹¹ Mustafa Sinanoğlu, "Reddiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 34: 516.

¹² Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, *ed-Dürerü'l-kâmine fî a'yâni'l-mi'ti's-sâmine*, thk. Muhammed Abdülmuid, 2. Baskı (Haydarabad: Meclisü dâireti'l-maârifil-Osmânî, 1392/1972), 2: 295.

¹³ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî, *Buğyetü'l-vu'ât*, thk. Muhammed Ebu'l-fadl İbrâhîm (Lübnan, el-Mektebetü'l-asriyye, ts.), 1: 599.

eserleri, telifatından sadece bir kaçıdır.¹⁴ Bu noktada *el-İşârât* bizim için şu açılardan önem arz etmektedir:

1. Yaşadığı dönem itibarıyla o, ikinci klasik dönemin başlangıcında yer almaktadır. Bu dönem, İslam'ın altın çağında ortaya konan bilgi birikimiyle bugün bizi etkisi altına alan modern zamanların arasında yer almaktadır.

2. *el-İşârâtü'l-ilâhiyye* Tûfî'nin birikimini ortaya koyduğu ve her bir ayeti olmasa da mürettep olarak Kur'an'ı baştan sona tefsir ettiği en son eseridir.

3. Tûfî *el-İşârât*'tan önce Hristiyanlara reddiye için *et-Ta'lik 'ale'l-enâcîlîl-erba'a* ya da diğer adıyla *er-Red 'alâ kitâbî's-seyfi'l-mürhef fi'r-reddi 'ale'l-mushafî* kaleme almış olması sebebiyle mukayeseli dinler tarihi ve herhangi bir dinin kritiğini yapma konusunda yetkin bir isimdir.

4. *el-İşârâtü'l-ilâhiyye*, metot ve muhteva yönünden, Kur'an bağlamında herhangi bir fikrin nasıl tenkit edileceğine güzel bir örnektir. Bunu açacak olursak; Tûfî, herhangi bir ayeti tefsir ederken önce marjinal bulduğu grubun –ki bu grup Haricilik, Şia ve Mutezile yanında Yahudi ve Hristiyanlar olabilir- ayeti ne için delil getirmişse ona temas eder. Sonra onların ayeti nasıl anladığını, bizzat anladıkları şekliyle aktarır. Ardından çoğunluğun buna nasıl cevap verdiği yer verir. Sonra da kendisi bir şey ilave edecekse onu söyler. Bu madde hakkında bir değerlendirme yapacak olursak şunları söylemek mümkündür:

1. Müslümanlar için meşruiyetin temel kaynağı Kur'an'ı herkes kendi bakış açısına göre yorumlamaya çalışmıştır. Yahudi ve Hristiyanlar ise kendi haklılıklarına yol bulabilmek için ilzam¹⁵ tarikiyle Kur'an'dan delil getirmiştir.

2. Böyle bir metotla Tûfî "ihtilaf"ı yani diğer bir deyişle gruplar arasındaki "tartışma"yı esas almıştır.

3. İhtilafa/tartışmaya mesnet olduğu söylenen ayeti, bizzat fikir sahiplerinin kendi anladıkları ve izah ettiği şekilde aktarması, ilmi ahlakın gereklerinden biri olan objektifliğe riayeti gösterir ki Tûfî bu konuda son derece hassas davranmıştır. Dolayısıyla burada meseleler daima bir tartışma zemininde ele alınıp değerlendirilecektir.

Bu çerçevede araştırmamız, 3 kısımdan oluşacaktır. Birinci kısımda, Hristiyanlıkta tasvir edilen İsa Mesih'in nasıl bir şahsiyet olduğuna, ikinci kısımda Kur'an'da Hz. İsa'yla (a.s.) alakalı ayetlere, üçüncü kısımda ise Hz. İsa ile ilgili ayetleri Tûfî'nin nasıl yorumladığına yer verilecektir. Böylece yorum açısından

¹⁴ Ebü'l-Yümn Mücîrüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Abdurrahmân el-Uleymî el-Makdisî el-Hanbelî, *el-Ünsü'l-celîl bi târîhi'l-kudsî ve'l-halîl*, thk. Adnan Yünes Abdülmecîd (Amman: Mektebetü dendis, ts.), 2: 257; Ebü'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdurrahmân Receb el-Bagdâdî ed-Dimaşkî, *Zeylû tabakâti'l-hanâbile*, thk. Abdurrahman b. Süleyman el-Useymin (Riyad: Mektebetü'l-ubeykân, 1425/2005), 4: 407.

¹⁵ İlam: Taraflardan birinin ikrarına dayanılarak verilen hüküm olarak tarif edilmektedir. Bk. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 3. Baskı (İstanbul: Ensar Yayınları, 2010), 248.

Yahudi ve Hristiyan algısındaki İsa Mesih'le İslamiyet'teki İsa Mesih'in mukayesesi yapılarak İslam dini açısından doğru İsa Mesih algısı ortaya konmaya çalışılacaktır.

1. İNCİLLERE GÖRE İSÂ MESİH

1.1. Hayatı

Hiçbir İncil yazarı, İncil'inde tasvir ettiği olayların görgü tanığı değildir. Çünkü tarihi veriler, en erken İncil yazmalarının İsa'dan 30 yıl sonra M.S. 50-60 yılları arasında kaleme alındığını göstermektedir.¹⁶ Matta ve Luka İncil'ine kaynaklık eden Markos İncil'i de M.S. 70-80 tarihlerinde yazılmıştır. Bu ikisi, Markos'tan aldıkları hikâyeye, kendilerine has İsa'nın doğumunu ve öldükten sonra dirilme hikâyesini eklemiştir.¹⁷

İnciller ve Hristiyan kaynaklardan hareketle İsa'nın nerede ve ne zaman doğduğuna dair kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Ancak M.Ö. 6-4 yılları arasında Yahuda'ya ait Beytelehem'de doğduğu,¹⁸ Nâsıralı olduğu¹⁹ ve Golgota denilen yerde Yahudilerce çarmıha gerildiği²⁰ bilgileri yer almaktadır. Onun çocukluk ve gençliğinden bahseden İnciller ise apokrif yani sahte kabul edilmektedir. Hristiyanlık dışı kaynaklarda, hakkında bilgi yok denecek kadar azdır. Bunda Hristiyanlıkça onun dünyevî hayatından çok ölümü, dirilmesi ve semaya yükselmesi telakkilerinin etkili olduğu düşünülmektedir. Kaynaklara göre otuzlu yaşlarda bir yıla üç yıl arasında değişen bir tebliğ faaliyeti olmuştur.²¹

1.2. Hristiyanlık Akidesi

Havariler akidesine göre İsa Mesih, göklerin ve yerin yaratıcısı Baba Tanrı'nın biricik oğlu olup Kutsal Ruh tarafından gebe kalan bakire Meryem'den doğmuştur. Öldükten üç gün sonra dirilip göğe, Baba Tanrı'nın yanına yükselerek sağına yerleşmiştir. Bundan farklı olarak İznik konsilinde, ezeli tanrıdan sudur etmiş, tanrının biricik oğlu, tek rab İsa Mesih'e iman, Hristiyanlığın iman esaslarındandır. Ayrıca o, insanoğlunun günahları için gökten yeryüzüne inmiş, kutsal ruhun kuvvetiyle bakire Meryem'den beden almış ve beşer olmuştur.²²

Kanaatimizce İznik akidesinde tam bir zihin karışıklığı vardır. Çünkü kon-

¹⁶ Mahmut Aydın, "Hristiyanlık", *Yaşayan Dünya Dinleri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 79-80.

¹⁷ Aydın, "Hristiyanlık", 82.

¹⁸ Luka 2/1, 4.

¹⁹ Matta 13/54, 57; Markos 6/1, 4.

²⁰ Yuhanna 19/19.

²¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Ömer Faruk Harman, "İsa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), 22: 467.

²² Aydın, "Hristiyanlık", 94.

sil kararlarına göre İsa Mesih, tanrının hem oğlu hem de tanrının kendisidir. Üstelik Kutsal Ruh'un kuvvetiyle bakire Meryem'den beden alarak beşerleşmiştir. Yani teslise göre oğul İsa, tanrının vücut bulmuş halidir. O, yasak meyveden yiyerek cennetten düşen Âdem'i ve neslini, aslı günahın esaretinden kurtarmak için bedenleşmiş ve kendini çarmıhta feda etmiştir.²³ Tarihi süreç göz önüne alındığında Markos İncil'inde beşer İsa, Yuhanna İncil'inde tanınmış İsa²⁴ olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁵

2. KUR'ÂN'DA HZ. İSÂ (A.S.)

2.1. Doğumu

Kur'an'da Hz. İsa'nın (a.s.) doğumu hakkındaki en ayrıntılı bilgi, Meryem suresinde geçmektedir. Buna göre Meryem, ailesinden ayrılarak doğuya çekilmiş ve kendisini onlardan gizleyen bir perde edinmiştir. Bu esnada Allah (c.c.) tarafından gönderilip kendisine düzgün bir beşer suretinde görünen Ruhu'l-kudüs insanlar için bir ayet ve Allah tarafından bir rahmet olmak üzere ona bir çocuk müjdelemiştir. Meryem, gelen bu yabancidan korkarak Allah'a sığınmış, kendisine bir beşer eli değmemişken ve iffetsiz bir kadın da değilken ona, nasıl olup da bir çocuğu olacağı sorusunu yöneltmiştir. Buna mukabil elçi ona Cenâb-ı Hakk'ın: "Bu benim için çok kolaydır." (Meryem 19/21) dediğini iletmiştir. Gebe kalıp ıssız bir yere çekilen Meryem, doğum sancısı baş gösterdiğinde bir hurma ağacına yaslanarak, bu durumla karşılaşmaktansa daha önce ölüp yok olmayı ve hafızalardan unutulup gitmeyi temenni etmiştir. Ancak ona üzülmemesi, mucize olarak alt tarafında akıp giden temiz bir suyun halk edildiği²⁶ ve salladığı takdirde ağaçtan taze hurmaların döküleceği bildirilmiştir. Sonra da: "Ye, iç. Gözün aydın olsun! Biriyle karşılaşırsan, 'Ben bugün Rahman'a oruç adadım. Kimseyle konuşmayacağım' dersin." (Meryem 19/26) denilmiştir. Kucağında bir bebekle kavmine çıkageldiğinde onlar bunu yadırgamış ve anne-babasının o kötü fiili işleyen insanlar olmadığı halde kendisinin nasıl böyle bir fiili yapabildiğini sorarak onu ayıplamışlardır. Bunun üzerine o, çocuğu işaret etmiştir. Henüz beşikteki bir bebekle konuşmanın mümkün olmadığını söyleyen topluluğa karşı çocuk dile gelmiş ve onlara Allah'ın kulu, kendisine kitap verdiği bir nebi olduğunu, her nerede bulunursa bulsun

²³ Aydın, "Hristiyanlık", 95.

²⁴ Buna, şu ifadeler delil gösterilebilir: "Söz, insan olup aramızda yaşadı. O'nun yüceliğini –Baba'dan gelen, iyilik ve gerçekle dolu biricik Oğul'un yüceliğini- gördük." (Yuhanna 1/14); "Tanrı'yı hiçbir zaman hiç kimse görmedi. Baba'nın bağrında bulunan ve Tanrı olan biricik Oğul O'nu tanıttı." Bk. Yuhanna 1/18.

²⁵ Linda Woodhead, *Hristiyanlık*, trc. Sevda Çalışkan (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2006), 24.

²⁶ "Meryem'in oğlunu ve annesini de bir ayet kıldık. O ikisini yerleşmeye elverişli, suyu da bulunan bir tepede barındırdık." (Mü'minün 23/50) ayeti, Kur'an'ın Kur'an'a tefsiri bağlamında bu meyanda okunabilecek ayetlerdendir.

Allah'ın onu mübarek kıldığını, namaz kılmayı ve zekât vermeyi, annesine iyilik etmeyi, Allah'ın emrettiğini söylemiştir. İlgili ayetlerin sonuç kısmındaki ifadelerde ise şüpheyi düşükleri Meryem oğlu İsa hakkındaki hakikatin bu olduğu ifade edilmiştir.²⁷

Kur'an'ın başka yerlerinde, Meryem suresinde dile getirilen bu hususları teyit eden ve daha ayrıntılı ele alan başka anlatımlar da vardır. Mesela melekler Hz. Meryem'e, Allah'ın kendisine yakın kıldığı, dünyada ve ahirette itibarlı, adı İsa Mesih olan bir oğul müjdelediklerinde o –hayretler içerisinde-, “Bana bir beşer eli değmemişken nasıl olur da benim bir çocuğum olabilir?” (Âl-i İmrân 3/47) demiştir. Buna cevaben, Allah'ın dilediğini yaratmaya kadir olduğu; öyle ki bir işin olmasına hükmetti mi ona sadece “ol!” demesinin yeterli olduğu ifade edilmiştir. İlgili kısımda Hz. İsa'nın (a.s.), beşikte iken ve yetişkinliğinde insanlarla konuşan sâlih bir kimse olduğu da anlatılır. Ardından Allah'ın kendisine kitabı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğrettiği, İsrailoğullarına peygamber olarak gönderdiği ve kendisine mucizeler verdiğinden bahsedilir. Bu meyanda o, kuş suretinde yaptığı toprağa üfleyerek Allah'ın izniyle onu canlandırabilen, doğuştan kör ve alacalı hastalığı iyileştirebilmekte, yine Allah'ın izniyle ölüleri diriltirebilmekte, şayet inanan kimse iseler evlerinde saklayıp biriktirdikleri şeyleri, mucize olarak, kendilerine haber verebilmektedir.²⁸ Benzer ifadeler, Mâide 5/110. ayette de vardır.

Bütün bu anlatılarda yer alan, Allah'a kolay olup “kün!” emriyle hayat bulan İsa'nın (a.s.) nasıl yaratıldığı sorusunun cevabı ise: “Allah katında İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. Allah, onu topraktan yarattı. Sonra ona “ol!” dedi ve (o da) oluverdi.” meâlindeki Âl-i İmrân 3/59. ayette zikredilmiştir. Bir başka yerde ise, Meryem oğlu İsa Mesih'in Allah'ın resulü, Meryem'e ilk ettiği “kelimesi” ve O'ndan bir “ruh” olduğu ifade edilir.²⁹ Hz. İsa'nın babasız olarak harikulade yaratılışıyla alakalı Kur'an'da geçen anlatımlar, bu şekildedir.

2.2. Nübüvveti

Kur'an'da Hz. İsa'nın (a.s.), peygamber olarak gönderildiğine dair pek çok ayet vardır. Mesela: “Ardından, onların izleri üzere yanlarındaki Tevrat'ı doğrulayıcı olarak Meryem oğlu İsa'yı gönderdik ve ona içinde hidayet ve nur bulunan, muttakiler için yol gösterici ve öğüt olan, (yine) Tevrat'ı da tasdik eden İncil'i verdik.” (el-Mâide 5/46)”, “Meryem oğlu İsa'ya beyyineler verdik ve onu Ruhul-kudüs ile teyit ettik.” (Bakara 2/87 ve 253), “Meryem oğlu Mesih, ancak bir elçidir. Ondan önce de elçiler gelip geçmiştir.” (el-Mâide 5/75),

²⁷ Meryem 19/16-24.

²⁸ Âl-i İmrân 3/45-49.

²⁹ en-Nisâ 4/171.

“Nuh’a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. İbrâhîm’e, İsmail’e, İshâk’a ve torunlarına, İsa’ya, Eyyüb’a, Yunus, Hârûn ve Süleyman’a da vahyettik. Davud’a da Zebûr’u verdik.” (en-Nisâ 4/163) ayetleri bu cümledendir.³⁰

2.3. Allah Katına Yükseltilmesi

Kur'an-ı Kerim'de bu konudaki anlatıların ilki, Âl-i İmrân suresinde yer almaktadır. Bağlam göz önüne alındığında Hz. İsa'nın nübüvvetini inkâr edenlerin ona karşı bir komploya giriştikleri ve onu öldürmeye yeltendikleri anlaşılmaktadır. Bunun üzerine Allah (c.c.), onların tuzağını boşa çıkarmış³¹ ve: “Ey İsa! Doğrusu (onlar seni öldürmeye muvaffak olamayacak. Çünkü) seni ben vefat ettirecek ve katına yükselteceğim.” (Âl-i İmrân 3/55) buyurmuştur.

İkinci bir anlatımda yine bağlam çerçevesinde yer verecek olursak burada söze, ehl-i kitabın Hz. Peygamber'den (s.a.v.) kendileri için gökten bir kitap indirmesini talep etmeleriyle başlanır. Hâlbuki onlar(ın ataları) daha önce Musa'dan (a.s.), bundan daha büyük bir talepte bulunarak Allah'ı kendilerine açıkça göstermesini istemişlerdir. İman edeceklerine dair peygambere verdikleri sözden dönme, Allah'ın ayetlerini inkâr etme, haksız yere peygamberleri katletme, inkârları ve Meryem'e iftira etme gibi cürümleri sayıldıktan sonra Allah'ın peygamberi Meryem oğlu İsa'yı öldürdük demeleri sebebiyle kalplerine mühür vurulduğu belirtilir. “Meryem oğlu İsa Mesih'i öldürdük!” (en-Nisâ 4/157) sözlerine istinaden de onu ne öldürebildikleri ne de çarmıha gerebildikleri; fakat öldürmeye teşebbüs ettikleri kişinin onlar için İsa'ya benzetildiği ifade edilir. Sonra Allah (c.c.) İsa'yı bizzat kendi katına yükseltmiş ve onların İsa'yı katletmelerine fırsat vermemiştir. Ancak İsa hakkında ihtilafa düşenler, bu konuda tam bir kararsızlık içinde olup zanna uymakta ve kati bir bilgiye sahip bulunmamaktadırlar.³² “Sen onlara apaçık mucizeler getirdiğinde İsrailoğullarını senden el çektirmiştim de seni öldürememişlerdi.” (el-Mâide 5/110) ayeti, onu öldürmeye muvaffak olmadıklarının; İsa'nın ölümünün Allah'ın takdiriyle başka bir zamanda olduğuna: “Beni vefat ettirince artık onlar üzerindeki tek gözetleyici sadece sen kaldın.” (el-Mâide 5/117) ayeti, sarahaten delalet etmektedir.

Kur'an'da İsa Mesih'in doğumu, nübüvveti ve Allah katına yükseltilmesiyle alakalı anlatılanlar da bunlardan ibarettir.

³⁰ Delil olarak yukarıda sayılan bu ayetler dışında konuyla alakalı diğer bazı ayetler şunlardır: el-Bakara 2/136; Âl-i İmrân 3/50 ve 84; el-Ahzâb 33/7; eş-Şûrâ 42/13.

³¹ Âl-i İmrân 3/50-54.

³² en-Nisâ 4/153-158.

3. EL-İŞÂRÂTÜ'L-İLÂHİYYE'DE İSÂ MESİH'LE ALAKALI AYETLERİN YORUMU

el-İşârât'ta İsâ Mesih'le alakalı ayetlerin yorumuna geçmeden önce bilinmelidir ki Yahudi ve Hristiyanlar arasındaki tartışma, İsâ'nın (a.s.) nübüvveti hakkındadır. Yahudiler, onun peygamber, hatta geleceği vaat edilen Mesih olmadığını; çünkü beklenen elçinin Davud (a.s.) soyundan geleceğini söylemişlerdir. Hristiyanlarla Müslümanlar arasındaki tartışma ise İsâ'nın (a.s.) şahsiyeti hakkındadır. Müslümanlar onun beşer peygamber olduğunu söylerken Hristiyanlarca o tanrıdır. Kur'an, İsâ Mesih'i öldürme teşebbüsleri hadisesinde Allah'ın (c.c.) onu kendi katına yükselttiğini bildirirken³³ Yahudiler onu çarmıha gerdiklerini,³⁴ Hristiyanlar ise hadiseden üç gün sonra dirilip bazı kimselere görüldüğünü söylemektedir.³⁵ Tüfi *el-İşârât*'ta bunlarla alakalı pek çok tartışmaya yer vermiştir.

3.1. Nesebi

Kitab-ı Mukaddes'in bazı ifadelerinden Yahudilikte "kutsal zürriyet/seçkin ırk" anlayışı olduğunu söylemek mümkündür. Onlar bununla etnik ve biyolojik olarak Yahudi ırkının saf olarak korunmasını amaçlamıştır. Bu sebeple Yahudilerin yabancı kadınlarla evlenmesi yasaklanmış, hatta evlenenlerin de boşanmaları istenmiştir.³⁶ Buna, Hz. İbrâhîm'in (a.s.) oğlu İshak (a.s.) için Kenanlılardan kız almaya razı olmaması³⁷ ve Hittî iki kızla evlenen İshak'ın (a.s.) oğlu Esav'ın evliliklerinin anne ve babası için yürek acısı olması, delil gösterilmiştir.³⁸ Sonraki süreçte bu durum, bir kişinin Yahudi kabul edilebilmesi için ancak Yahudi bir anneden doğmuş olmasına evrilmiştir.³⁹

Tüfi, Kitab-ı Mukaddes'teki bu bilgilere istinaden, Yahudi şeriatınca nesebin ancak anne soyundan kabul edildiğini söyler. Fakat ona göre En'am 7/84'te yer alan *ومن ذريته داود وسليمان* ifadesi, biz Müslümanlarca bunun aksini söyler. Yine onların iddiasına göre gelecek olan kurtarıcı Mesih, Davud soyundandır. Oysa İsâ Mesih (a.s.), Yahudilere göre Davud (a.s.) soyundan değildir. Tüfi'nin buna cevabı En'am 7/84-85'e⁴⁰ istinaden Hz. İsâ'yla (a.s.) birlikte –mesela Hz. Eyyüb

³³ en-Nisâ 4/158.

³⁴ Yuhanna 19/18-19.

³⁵ Yuhanna 20/3-18.

³⁶ Ezra 10/18-19.

³⁷ Tekvin 24/3.

³⁸ Tekvin 26/34-35.

³⁹ Ayrıntılı bilgi için bk. Salih Çınpolat, "Yahudilikte Çocuk Sahibi Olma ve Çoğalmanın Yeri ve Önemi", *Dini Araştırmalar* 20/51 (Ocak-Haziran 2017): 142.

⁴⁰ İlgili ayetler meâlen şöyledir: "Biz ona (İbrâhîm'e) İshâk ve Yakub'u da armağan ettik. Hepsini doğru yola ilettik. Daha önce de Nuh'u ve (İbrâhîm'in) soyundan Davud, Süleyman, Eyyüb, Yusuf, Musâ ve Harun'u doğru yola iletmıştik. Biz iyi davrananları böyle mükâfatlandırırız. Zekeriyya, Yahya, İsâ ve İlyası da. Hepsi iyilerdendi."

gibi- anne cihetinden bir olarak zikrettiği diğer peygamberleri Kur'an'ın İbrâhîm soyundan saydığı yönündedir. Bu durumda İbrâhîm, İshak, Yakub ve Davud gibi peygamberler, İsa Mesih'in atası olup Yahudilerin iddiasını boşa çıkarmaktadır.⁴¹

Bilindiği üzere Hz. İsa (a.s.) Yahudilere gönderilmiş müstakil şeriat sahibi bir peygamberdir. Öyle ki Kur'an bunu, bizzat onun dilinden "Size yasaklanan bazı şeyleri helal kılmak için gönderildim." (Âl-i İmran 3/50) diye aktarır. Tûfi, onun şeriatında nesebin anne tarafından sübut bulunduğunu söyler ve Mesih'in niteliklerinin Tevrat'ta kayıtlı olduğundan bahseder. Çünkü vefatı esnasında Hz. Yakub (a.s.) çocuklarına vasiyet ederken: "Soyumdan Yahudi krallar, eşeğine binen, yüzü sıcaktan kırmızılaşmış ve dişleri de sütten beyaz o şahıs gelinceye kadar devam edecektir."⁴² demiştir. Ayrıca Tevrat'ta Mesih'in başka sıfatları da sayılmıştır ve müellife göre Yahudiler sırf kibir ve inatları sebebiyle onu inkâr etmektedirler.⁴³

Yine Âdem, Nuh ve İbrâhîm soyunun Allah tarafından seçildiğini belirten ayetten⁴⁴ sonra o soydan İmran'ın karısı Meryem'in annesinin duası olan "Onu ve soyunu, kovulmuş şeytandan senin sakındırmanı istiyorum." (Âl-i İmrân 3/36) mealindeki ayet için Tûfi, ayetin Meryem'in nesli konusunda umumi olduğunu söylemektedir.⁴⁵ O halde ayet en başta Hz. İsa'yı (a.s.) kapsamı içeresine almakta, Yahudiler kabul etmese de, dolaylı olarak onun İbrâhîm, İshak ve Yakub (a.s.) soyundan geldiğine işaret etmektedir.

3.2. İsa Mesih'in Yaratılışıyla Alakalı Ayetlerin Yorumu

Tûfi *el-İşârât'ta* İsa Mesih'in yaratılışı ile Hristiyanlarca onun ilah kabul edilmesini hep bir arada değerlendirmiştir. Bunun temelinde ise İsa Mesih'in olağan dışı bir şekilde babasız yaratılması sebebiyle Hristiyanlarca onun ilah mertebesine yükseltilmesi vardır. İlgili tartışmaya yer verdiği ayetlerden birisi, "İsa'nın Allah katındaki durumu, Âdem'in durumu gibidir. Onu topraktan yaratıp sonra ona 'ol!' dedi. O da hemen oluverdi." (Âl-i İmrân 3/59) ayetidir. Buna göre Hristiyanlar, genel âdeteye aykırı olarak mucizevî bir şekilde babasız dünyaya geldiği için, ancak ilah olanın bu şekilde var olabileceğini iddia etmişlerdir.⁴⁶

Tûfi, onların üzerinde karar kıldığı bu hükme İslam âlimlerinin şu meydana cevap verdiğini söyler: Âdem'in (a.s.) yaratılışı, onların bir şüpheden hareketle ortaya koyduğu iddialarını boşa çıkardığı için öncülleri kabul edilmez.

⁴¹ Ebû'r-Rebî' Necmüddin Süleyman b. Abdilkavî b. Abdilkerim b. Saîd et-Tûfi el-Hanbelî, *el-İşârâtü'l-ilâhiyye ile'l-mebâhisi'l-usûliyye*, thk. Ebû Âsım Hasan b. Abbas (Kâhire, el-Fârûku'l-hadîsiyye, 2002), 2: 180.

⁴² Tûfi'nin alıntılıyarak *el-İşârât'ta* naklettiği bu ifadelerle Kitab-ı Mukaddes'te rastlanamamıştır.

⁴³ Tûfi, *el-İşârâtü'l-ilâhiyye*, 2: 134.

⁴⁴ Âl-i İmrân 3/33.

⁴⁵ Tûfi, *el-İşârâtü'l-ilâhiyye*, 1: 395.

⁴⁶ Tûfi, *el-İşârâtü'l-ilâhiyye*, 1: 404.

Çünkü onun anası ve babası olmadığı halde Allah (c.c.) ona “ol!” demiş, o da oluvermiştir. Hadi iddialarının ilah olmayı gerektirdiğini kabul edelim. O halde Âdem, yaratılıştaki tuhaflık ve harikuladelik sebebiyle buna daha layıktır. O ilah olmazken Mesih nasıl olur da ilah olabilir? Ayrıca bazı Hristiyanlar, İsa'nın bir anneden doğmasını gerekçe göstererek bu ikisinin aynı olmadığını ve bu iki yaratılışın farklı düşünülmesi gerektiğini söylemişlerdir. Ancak böyle bir fark, onların iddialarını daha da zayıflatmakta, doğmuş olması sebebiyle ona ancak beşer-insan hükmünün uygun düşeceğini söylemektedirler. O halde bu, İsa'nın (a.s.) ilah olmadığını gösterir.⁴⁷

Müellifin konuyla alakalı ortaya koyduğu bir başka argüman da Necranlı Hristiyanlarla Hz. Peygamber (s.a.v.) arasında cereyan eden ve mübahale/ lanetleşme ayetinin⁴⁸ nazil olmasıyla sonuçlanan hadisedir. Onlar, Mesih'in ilahlığı konusunda tartışmak üzere önde gelenlerinden Âkib, Seyyid ve AbdülMesih'i Hz. Peygamber'le (s.a.v.) tartışmak için göndermişler, heyettekiler Hz. Peygamber'e önce: Ey Muhammed! Babası olmadan doğan herhangi bir çocuk biliyor musun? Eğer Mesih ilah değilse o halde onun babası kimdir, diye sormuşlardır. Hz. Peygamber (s.a.v.) de onlara: Siz, babasının cinsinden başka olan bir çocuk biliyor musunuz diye sormuş, onlar da bilmediklerini söylemişlerdir. Bunun üzerine o (s.a.v.): İddia ettiğiniz gibi Mesih, Allah'ın oğlu olsaydı o halde babasının onun gibi, onun da babası gibi olması gerekirdi, buyurmuştur. Fakat onlar, ısrar etmiş ve sessizliklerinin ardından Hz. Peygamber'le tartışmayı sürdürmek istemişlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber onları mübahaleye yani lanetleşmeye çağırdığında onlar buna yanaşamamıştır. Sahabeden kimileri Müslüman olmalarını, kimileri de cizye verip dinlerinde kalmalarını teklif etmiş; ancak onlar cizye vererek dinlerinde kalmayı tercih etmiştir. Döndükten bir müddet sonra Seyyid ve beraberindekiler Hz. Peygamber'e gelerek Müslüman olmuştur.⁴⁹

Müellif, “Allah, çocuk edindi, dediler.” (Bakara 2/116) ayetinden maksadın da yine Yahudi, Hristiyan ve inkâr edenler olduğunu söyler. Aynı ayetin devamında yer alan “Oysa Allah (c.c.) bundan münezzehtir.” ifadesinin, bu düşüncede olanlara cevap niteliğinde olduğunu söyleyerek sözlerini bitirir.⁵⁰

3.2.1. İsa'nın “Allah'ın Kelimesi” Olması Meselesi

Bilindiği üzere Kur'an-ı Kerim'de ehl-i kitaba hitaben, dinleri konusunda aşırı gitmemeleri ve Allah hakkında ancak hakkı/gerçeği söylemeleri emri vardır.⁵¹ Yine aynı ayetin devamında, Allah hakkında gerçek dışı söylem ve din-

⁴⁷ Tufi, *el-İşârâtü'l-ilâhiyye*, 1: 404.

⁴⁸ Tufi, *el-İşârâtü'l-ilâhiyye*, 1: 405-406.

⁴⁹ Tufi, *el-İşârâtü'l-ilâhiyye*, 1: 405.

⁵⁰ Tufi, *el-İşârâtü'l-ilâhiyye*, 1: 292.

⁵¹ en-Nisâ 4/171.

leri konusunda aşırıya kaçmayı tashih edici olarak Meryem oğlu İsa Mesih'in Allah'ın elçisi ve kelimesi olduğu, o kelimeyi Cenab-ı Hakk'ın Meryem'e ilka ettiği ve Allah'tan bir ruh olduğu da ifade edilir. Kur'an'ın "kelâmullah", Hz. Musa'nın (a.s.) "kelîmullah" olarak nitelendirilmesi yanında Hz. İsa'ya (a.s.) da "kelimetullah/ kelimetüh" vasfının uygun görülmesi "kelam" olma cihetiyle lafzın müşterek olduğuna delalet etmektedir. Hal böyle olunca âlimler ayette geçen "kelime" kavramına odaklanarak ondan muradın ne olduğunu anlamaya çalışmışlardır. Bu görüşleri *el-İşârât*'ta cem eden Tüfi'nin ayete getirdiği yorum şu şekildedir: "O'nun kelimesi" ifadesindeki kelimeden maksat, Cenab-ı Hakk'ın eşyayı kendisiyle yarattığı "kün" kelimesi, yani "ol" emridir. Burada "kelime"nin İsa'ya tahsisi, naketullah⁵² (Allah'ın devesi) ve Beytullah (Allah'ın evi) tabirinde olduğu gibi onu şereflendirmek içindir.⁵³

Tüfi'nin bu yaklaşımına göre bizim için mucize olan bir şey, Allah için yaratmadaki kolaylığı ve sıradanlığı ifade etmektedir. Nitekim öyledir ve başka bir yerde bu kolaylık ve sıradanlık için şunlar söylenir: "O bir işin olmasına hükmetti mi ona sadece ol der, o da hemen oluverir." (Meryem 19/35) ayeti, İsa'nın (a.s.), Allah'ın çocuğu olduğunun değil, O'nun tarafından kolayca yaratıldığının delilidir.⁵⁴

Onun belirttiğine göre Hristiyanlar "Allah'ın kelimesi" tabirini hakiki manada anlamıştır. Yani tanrı nutk sıfatıyla Meryem'e hulul etmiş sonra da ete kemiğe bürünerek İsa Mesih diye tekevvün etmiştir. O, bunun imkânsızlığını; bizzat kendi kendine kaim olması imkânsız bir sıfatın –ki bu sıfat, nutk ya da kelam sıfatıdır- değişim ve dönüşümü, bir şeyin kendi kendini başka bir mahalde var etmesi, kadîmin hâdis mahale (Meryem'e) hululü ve kadîmin değişim ve dönüşümü açılarından değerlendirenerek izah etmiştir.⁵⁵

"Kelime" tabirine getirdiği bir başka yorumu da: "Şüphesiz Allah, Meryem oğlu İsa Mesih'tir diyenler kâfir olmuştur." (el-Mâide 5/17) ayetinde bulmaktayız. O, ayetin umum ifade ettiğini belirttikten sonra Hristiyanların üzerinde karar kıldığı hükmü şu şekilde izah eder:

"Allah'ın kelimesi" demek, O'nun haddi zatında Mesih'e hululü demektir. Çünkü kelime, Allah'ın zatından ayrılmaz. Bu durumda Allah'ın zatı, hulul eden kelime vasıtasıyla Mesih'in zatından ayrılmaz. Biz bununla Mesih'in Allah olduğunu söylemiyoruz. Bilakis Allah'ın Mesih olduğunu söylüyoruz, demişlerdir. Yani hulul tarihi ile O'nun zatından ayrılmaz.⁵⁶

Müellifin belirttiğine göre aynı ayette yer alan "Allah, Meryem oğlu Mesih'i

⁵² eş-Sems 91/13.

⁵³ Tüfi, *el-İşârâtü'l-ilâhiyye*, 2: 74.

⁵⁴ Tüfi, *el-İşârâtü'l-ilâhiyye*, 2: 437.

⁵⁵ Tüfi, *el-İşârâtü'l-ilâhiyye*, 2: 74-75.

⁵⁶ Tüfi, *el-İşârâtü'l-ilâhiyye*, 2: 108.

helak etmeyi dilerse ondan en ufak bir şeyi bertaraf etmeye malik olacak olan kimdir?” (el-Mâide 5/17) sorusu, onların bu iddiasını boşa çıkarmaktadır. Çünkü Allah, Meryem oğlu Mesîh olsaydı kendisini helak etmekten imtina ederdi. Ayrıca Mesîh Allah olsaydı, hem Mesîh hem de Allah bu ikisi bir tek zat-ı kadime olurdu. Zat-ı kadîmenin ademi (yokluğu) kabul edilemeyeceğine göre Allah (c.c.) kendini helak etmeyi de dilemeyecektir.⁵⁷

3.2.2. İsa Mesîh'in Allah'tan Bir Ruh Olması

Canlılarda hayatı sağlayan unsur şeklinde tarif edilen ruh, insanın idrak eden ve bilen tarafını oluşturması yönüyle ana rahminde oluşumu esnasında insan bedenine üflenen ve ölüm anında ondan çıkan şeydir.⁵⁸ Boy, en ve derinlik olmak üzere üç boyutlu varlıkları ifade etmek için kullanılan cisim ya da maddenin zıddı olarak kullanılır.⁵⁹ Tûfî: “De ki: Ruh, rabbimin emrindedir.” (el-İsrâ 17/85) ayetinde konuyla alakalı şu açıklamaları yapar: “Allah, cesetlerden iki bin yıl önce ruhları yaratmıştır. İşte İsa'nın ruhu da onlardan birisidir.”⁶⁰ hadisinin delaleti ile “Ruh, rabbimin emrindedir.” demek, O'nun yarattığı şeylerdendir, demektir.⁶¹

Tûfî'ye göre yaratılmış olması yönüyle ruh, cismaniyet üzeredir. Belki de cismaniyet demek daha İsbâbetlidir. O bunu şu şekilde izah eder: Cismaniyete dair herhangi bir şey kadim değildir. Eğer kadim olsa o zaman hulul, birleşme ve teaddüd-ü kadim gerekli olur. Oysa bu seçeneklerin hepsi muhaldir. Bu sebeple “Ruh, rabbimin emrindedir.” şeklinde söz, mücmel getirilmiştir. Yahudiler Nebî'yi (s.a.v.) küçük düşürmek ve ona baskı yapmak için ruh hakkında sormuşlardı. Çünkü ruh; insan ruhu, Cebrail (a.s.) ve meleklerden bir topluluk olmak üzere bunlar arasında müşterek bir kavramdır. Ruh, Kur'an, Meryem oğlu İsa da bu altı sınıftan birisidir ve hepsi “ruh” olarak isimlendirilmiştir.⁶² Nitekim “Ona ruhumuzu gönderdik.” (Meryem 19/17) ayetindeki ruhun bir rivayete göre Cebrail (a.s.), diğer bir rivayete göre de İsa'nın (a.s.) kendisiyle teyid edildiği Ruhul-kudüs olduğu söylenmiştir. O, Meryem'in karnına girmiş ve ondan Mesîh olmuştur. Bu sebeple Hristiyanlar, meleği ilaha benzettikleri için şaşırılmışlardır.⁶³

“O, göklerde ve yerdekini emrinize boyun eğdirmiştir. Hepsisi O'ndandır.”

⁵⁷ Tûfî, *el-İşârâtü'l-ilâhiyye*, 2: 108-109.

⁵⁸ Yusuf Şevki Yavuz, “Ruh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008), 35: 192.

⁵⁹ H. Bekir Karlığa, “Cisim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 8: 28.

⁶⁰ *el-İşârâtü'l-ilâhiyye*'ta bu rivayet: *وكانت روح عيسى في تلك الأرواح قبل الأرواح قبل الأرواح* şeklinde verilmiştir. Hadis metinlerinde de bu lafızlarla böyle bir hadise rastlanmamıştır.

⁶¹ Tûfî, *el-İşârâtü'l-ilâhiyye*, 2: 410.

⁶² Tûfî, *el-İşârâtü'l-ilâhiyye*, 2: 410-411.

⁶³ Tûfî, *el-İşârâtü'l-ilâhiyye*, 2: 436-437.

(el-Câsiye 45/13) ayetiyle “O’ndan bir ruhtur.” (en-Nisâ 4/171) ayeti arasında münasebet kuran Tûfi: Bu, her şeyin başlangıcının O’ndan olduğunu ve O’nun lütfu ile olduğunu ifade etmektedir. “O’ndan bir ruhtur.” ifadesi de aynı şekildedir. Yani Allah (c.c.), ruhun ilk yaratıcısıdır. Öyle ki onun kadim olduğu zannedilmesin. Şayet Mesih’in ruhu, Allah’ın hayat (sıfatının ta kendisi) olsaydı o zaman O’nun ruhunun tamamı veya bir kısmı olurdu. İlk ihtimale göre, hayatının Mesih’e intikalinden sonra kendisi hayatsız kalırdı. Bu durumda baba, oğlunun hayatı için ölmüş olurdu. Oysa bu imkânsızdır. İkincisi yani hayatının bir kısmının Mesih’e intikali de iki açıdan imkânsızdır. İlki, hayat sıfatının bölünebilen bir cisim olmayı gerektirmesi sebebiyledir. O zaman sıfat, zata dönüşür. İkincisi de hayat sıfatının sıfat-ı basîta (yani bölünemeyen, tek parça) olması sebebiyledir. Bu durumda o basit (tek parça hayat), mürekkep yani birleşik bir yapıya dönüşecektir, demektedir.⁶⁴

Tûfi’nin belirttiğine göre “Ona şekil verdiğim ve ona ruhumdan üflediğim-de...” (el-Hicr 15/29) ayetindeki من روعي ibaresinden hareketle ruhun kadim olduğunu iddia edenler de olmuştur. Kendilerine Ehl-i Cîlân denilen bu topluluğa göre Allah (c.c.), ruhu kendisine izafe etmektedir. Bu da onun zatından bir şey olduğuna delalet eder. Ayrıca ruh üfleninceye kadar meleklerle Âdem’e secde etmeleri emredilmemiştir. Secde ancak kadim olanadır. Öyleyse secdeye müstehak olmak için kadim olan ruhun bedene hululü gerekir, demişlerdir.⁶⁵

O, buna şu gerekçelerle karşı çıkmaktadır: Ruhun bedene izafe edilmesi, onu şerefliendirmek içindir. Bu durumda “Allah’ın kelimesi ve O’ndan bir ruh” (en-Nisâ 4/171) olarak nitelendirilen İsa Mesih hakkında Hristiyanların söylediği şeyin, yani ulûhiyetinin haklı gerekçesi mümkün olur. Oysa buradaki secde, ubudiyet (kulluk) secdesi değil, Yusuf’a (a.s.), babasının ve kardeşlerinin secde ettiği gibi “selamlama secdesi”dir.⁶⁶

3.2.3. Mesih’in Ulûhiyetinin ve Teslisin Reddi Meselesi

Tûfi, “Biz Nasranîyiz diyenlerden söz aldık.” (el-Mâide 5/14) ayetindeki sözün tevhit, yani Allah’ı birleme sözü olduğunu ifade eder ve Hristiyanların buna muhalif olarak teslisi çıkardığını belirtir. Ayrıca o, “Allah’ın kendisine kitap, hikmet ve nübüvvet verdiği hiçbir beşer yoktur ki o, Allah’ı bırakıp da bana kulluk edin, demiş olsun.” (Âl-i İmran 3/79) ve: “(Onlar) size, melekleri ve peygamberleri ilah edin, diye emretmez.” (Âl-i İmrân 3/80) ayetlerinin, Hristiyanların Mesih’in ilahlığı konusundaki itikatlarını, Üzeyr’e (a.s.) Allah’ın oğlu isnadını ve meleklerle yıldızlara tapanları ret mahiyetinde nazil olduğunu

⁶⁴ Tûfi, *el-İşârâtü’l-ilâhiyye*, 2: 76.

⁶⁵ Tûfi, *el-İşârâtü’l-ilâhiyye*, 2: 355.

⁶⁶ Tûfi, *el-İşârâtü’l-ilâhiyye*, 2: 356.

nu söyler.⁶⁷ “Allah’a ve elçilerine iman edin!” (En-Nisâ 4/171) ibaresinin de bağlam çerçevesinde diğer peygamberler gibi Mesîh’e de Allah’ın elçisi olarak iman edin. Onu ilah addedip dinde aşırı gitmeyin, demek olduğunu belirtir. O, aynı ayetin devamındaki “Allah üçtür, demeyin! Bunu terk edin, sizin için hayırlı olsun!” ibaresinin, teslisi yasakladığını belirttikten sonra Hristiyanların bu sözle kastettikleri şeyi yani bunu nasıl tevîl ettiklerini şu şekilde açıklar: “Allah, üç uknumdan⁶⁸ ibaret bir cevherdir. O, zatıyla kaim, kendi mahallinde veya onun yerine geçen bir makamda zenginleştirilmiş bir cevherle mevcut, konuşan ve diri olan sıfat uknumlarını ya da kuvveleri kendisinde barındırır. Varlık uknumuna “baba”, nutk uknumuna “oğul” –ki o Mesîh kelimesidir, hayat uknumuna da “Ruhu’l-kudüs” ismi verilmiştir.”⁶⁹

Tûfî, Hristiyanların baba, oğul ve kutsal ruh’tan müteşekkil üç uknumun her birini, hadd-i zatında kâmil ve hakiki ilah kabul ettikten sonra bunları tek bir ilah kabul etmelerini “tam bir çelişki” olarak nitelendirir.⁷⁰ Gûya onlara göre hakikatte bu, Müslümanların besmelede söylediği “rahman ve rahim (olan) Allah” sözüne kıyas edilmektedir. O, *إنتهوا خيراً لكم* ibaresinin de aslında Hristiyanlara: “Bu boş ve batıl itikadı terk edin ki sizin için hayırlı olsun.” denildiğini ifade eder.⁷¹

Hristiyanların kutsal kitabında: “Melek: Korkma Meryem, dedi. Gebe kalacak ve bir oğul doğuracaksın. Adını İsâ koyacaksın. O büyük olacak. Ona yüceler yücesinin oğlu denecek. Doğacak olana kutsal denecek. O, tanrının oğlu olarak adlandırılacak.” (Luka 1: 30-35) cümleleri yer alır. Gerçekten de sonradan Hristiyanlığı kabul edenler, Hz. Meryem’i “büyük ana tanrıça” kabul etmiştir.⁷² Tûfî, Hristiyan ilahiyatçılardan farklı olarak halk nezdinde “sâlisü selâse” ya da “üç uknum” tabirinin “Tanrı, Meryem ve Mesîh” olarak anlaşıldığını söyler. Bunun tevhide aykırı, şirk olduğunu ifade ettikten sonra, “O ikisi yemek yerdî.” (el-Mâide 5/75) ayetinde bunu tenkit mahiyetinde şunları dile getirir: Allah (c.c.), *أَكَا*’yı kullanarak bir delil getirmektedir. Yani bu, Mesîh’i ve annesini demektir. *أَكَا* ifadesi ise iki şeyden kinayedir. Birincisi; her birisinin bünyesini ayakta tutacak gıdaya ihtiyaç duymasıdır. Bundan, muhtaçlık içerisinde olanın ilah olamayacağı hükmü çıkar. İkincisi ise yeme içmenin neticesi, tuvalet ihtiyacıdır.

⁶⁷ Tûfî, *el-İşârâtü’l-ilâhiyye*, 1: 412.

⁶⁸ Hristiyanların kabul ettiği teslis (üç tanrı) inancındaki üç asıl veya üç esas varlıktan her birine verilen addır. Üçüne birden, ipin birbiriyle örülüp tek bir ip olmasına benzetilerek üç düğüm, Arapça ifadesiyle de ekânim-i selâse denmiştir. Bk. Luggat Osmanlıca Türkçe Sözlük, “uknum/uknüm”, erişim: 18 Ağustos 2019, <https://www.luggat.com/uknum/1/1>.

⁶⁹ Tûfî, *el-İşârâtü’l-ilâhiyye*, 2: 75-76.

⁷⁰ Tûfî, *el-İşârâtü’l-ilâhiyye*, 2: 129.

⁷¹ Tûfî, *el-İşârâtü’l-ilâhiyye*, 2/76-77.

⁷² Yehova’nın Şahitleri, “5. Yanılgı: Meryem, Tanrı’nın Annesidir”, erişim: 28 Haziran 2019, <https://www.jw.org/tr/kutuphane/dergiler/wp20091101/yan%C4%B1lg%C4%B1-meryem-tanr%C4%B1n%C4%B1n-annesini/>.

Böyle şeylere ihtiyaç duyan, ancak hâdis (sonradan yaratılmış) olabilir. Hâdis olan da kadim olamaz. Dolayısıyla ne Meryem ne de İsa Mesih ilah olabilir.⁷³

Ona göre bu delilin sağlamlığı ve kendi iddialarını boşa çıkarması karşısında Hristiyanlar, şeytanın kendilerini bir şüphe ile ayarttığını ileri sürerek birbirleriyle tartışmaya girişmişlerdir. Neticede şöyle bir iddia ortaya atmışlardır: Mesih'in tanrı ile birleşmiş yapısı bir yönüyle zahir âleme, diğer yönüyle de lâhûtî âleme bakar. Maddi tarafıyla yer, içer ve elem çekerken lâhûtî tarafıyla da harikalar gösterir. Neticede; delilleriniz onun sadece dünyevi tarafı itibariyle kıdemini nefyedebilir. Fakat lâhûtî tarafını nefyetmez. Bu da lâhûtî olanın onun cesedine hulul etmesine mebnidir.⁷⁴

Tûfî'ye göre nâsût⁷⁵ ve lâhût⁷⁶ şeklinde bu çift yapı gerekçelendirmesi, boş bir gerekçedir ve buna iki açıdan itiraz edilebilir. Birincisi; zarfın mazrufu ihata etmesi gibi mahallin de hululü ihata etmesi diye bir durum söz konusu edilmektedir ki bu mümkün değildir. Eğer lâhûtî olan Mesih'e hulul etseydi bu durumda Mesih'in cesedinin hulul eden o şeyden daha büyük olması gerekirdi. Bu durumda ceset, ilahi zattan büyük olacaktır. İkincisi de Mesih'in nâsût ve lâhût iki yönü olduğu iddialarını bütün peygamberlere genelleştirip onların da bu ikisinden mürekkep olduğunu söyleseler, bu durumda onlar da nâsût taraflarıyla yiyip içmiş, lâhût taraflarıyla mucize göstermişlerdir. Yine cevap verecekleri bir söz bulamazlar. Babasız dünyaya geldi deseler bunu da Âdem (a.s.) nakzeder. Yahut Mesih'i oğul, Allah'ı da baba olarak isimlendiren nass vardır deseler, böyle bir şey söz konusu değildir. Hadi var olduğunu kabul edelim, bunu da Cenab-ı Hakk'ın Tevrat'ta Hz. Yakub'a (a.s.) hitaben söylediği "sen benim oğlumsun!" (Mezmur 2: 7) ifadesi nakzeder. Ayrıca Mesih'in havariilere söylediği bazı sözler de bunu boşa çıkarır. Mesela: "Gizlide gören baban" (Matta 6: 4) ve "Ben, benim ve sizin babanıza, benim ve sizin ilahınıza gidiyorum." (Yuhanna 20: 17) ifadeleri buna örnektir. İsimlendirme sebebiyle hepsinin ilah olduğunu varsaydığımızda bu da ittifakla batıldır.⁷⁷

"De ki: Size hiçbir zarar ve fayda veremeyecek olan şeye, Allah'tan başkasına mı kulluk ediyorsunuz?" (el-Mâide 5/76) ayeti, Mesih'in ilah olmadığına bir başka delildir. Çünkü ilah, zarar ve faydaya güç yetirir ve bu kudreti de elinde bulundurur. Aksi Mesih'in ilah olmadığıdır ve öncüller gayet açıktır. İkincisi de Mesih'in kendisi de kendisine zarar ve faydaya malik değildir. Çünkü Hris-

⁷³ Tûfî, *el-İşârâtü'l-ilâhiyye*, 2: 130.

⁷⁴ Tûfî, *el-İşârâtü'l-ilâhiyye*, 2: 130.

⁷⁵ İnsanlık âlemi, insan ve insana ait şeyler anlamına gelir. Zıddı ise lâhûtîdir. Bk. Kubbealtı Kültür ve Sanat Vakfı Kubbealtı Lugati, "Nasut", erişim: 18 Ağustos 2019, <http://www.lugatim.com/s/nasut>.

⁷⁶ Allah'ın zâtına mahsus olan ilk ve en yüce âlem, Allah'ın bütün sıfat ve isimlerinin zâtında mevcut olduğu, fakat sadece zâtî sıfatlarının zuhura geldiği, fiili sıfatlarının ise henüz zuhur bulmadığı âlem, ulûhiyet âlemi. Bk. Kubbealtı Kültür ve Sanat Vakfı Kubbealtı Lugati, "Lahut".

⁷⁷ Tûfî, *el-İşârâtü'l-ilâhiyye*, 2: 131.

tiyanlarca o, çarmlıha gerilip öldürülmüştür ve ona eziyet edilmiştir. O kendisini kurtarmaktan ve kendisine fayda vermekten aciz iken ne kadar ilginçtir ki Hristiyanlar bunu görmemezlikten gelmekte, demektedir.⁷⁸

Bu konuda son iki ayete, el-Mâide 5/116 ve 117. ayetlere yer vermek istiyoruz. “Hani Allah (c.c.) demişti ki: Ey Meryem oğlu İsa! Allah’tan başka, beni ve annemi iki ilah edin, diye insanlara sen mi söyledin?” (el-Mâide 5/116) ayetine cevap olarak: “Ben onlara ancak benim de sizin de rabbiniz olan Allah’a kulluk edin dedim.” (el-Mâide 5/117) ifadesi yer almaktadır. Tûfî’nin bununla alakalı kısa yorumu, konuyu özetler durumdadır: Bu ifade, Allah’ın rububiyetini, İsa’nın da ubudiyetini itiraf mahiyetinde gelmiştir.⁷⁹

3.3. İsa Mesih’in Nübüvvetiyle Alakalı Ayetlerin Yorumu

Kur’an-ı Kerim’de “Andolsun, senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan sana kıssalarını anlattıklarımız olduğu gibi anlatmadıklarımız da var.” (el-Gâfir 40/78) denilmekte, Hz. İbrâhîm, Hz. Musa, Hz. Davud, Hz. Süleyman ve Hz. İsa (a.s.) gibi peygamberler, kıssaları anlatılan peygamberler arasında isimleri zikredilmektedir. Bu sebeple Müslümanlar olarak “Biz peygamberler arasında ayırım yapmayız.” (el-Bakara 2/285) ayeti, Allah tarafından gönderilen bütün peygamberlere iman etmeyi gerekli kılar. Müslümanlar olarak biz, diğerlerini olduğu gibi Hz. Musa (a.s.) ve Hz. İsa’yı (a.s.) da peygamber olarak kabul ederiz.

Tûfî bu son ayet için, ayette Hz. Muhammed’in (s.a.v.) nübüvvetini inkâr eden Yahudi ve Hristiyanlara, hususi olarak da Mesih’i inkâr eden Yahudilere tarz olduğunu belirttikten sonra, Allah’ın esenliği cümlesinin üzerine olsun; hepsinin Allah’ın elçisi olduğunu söylemektedir. Buradan anlaşılacağı üzere Yahudiler, hem Hz. Muhammed’i (s.a.v.) hem de Hz. İsa’yı (a.s.) peygamber olarak kabul etmemektedir. Bunun arka planında olan şeyi ise, “Yahudiler; Mesih’in ve Muhammed’in (a.s.) nübüvvetini, şeriatlarını nesh eder (ortadan kaldırır) endişesiyle reddetmektedir.” sözleriyle dile getirir.⁸⁰ “Size haram kılınanların bazısını helal hale getirmek için gönderildim.” (Âl-i İmrân 3/50) ayetini de o, mesela cumartesi günü yasağı gibi Musa’nın (a.s.) şeriatında haram kılınan bazı şeyleri helalleştirmek diye izah eder. Ancak Yahudilere göre bu, ebedi kılınan Tevrat’ın hükmünü değiştirdiği yani şeriatlarını nesh ettiği için kabul edilemez.⁸¹

Hristiyanların Hz. İsa’yı (a.s.) peygamber olarak kabul etmeleri de sorundur. Çünkü o, tebliğ mücadelesi içerisinde insanları Allah’a kulluğa davet

⁷⁸ Tûfî, *el-İşârâtü’l-ilâhiyye*, 2: 131-132.

⁷⁹ Tûfî, *el-İşârâtü’l-ilâhiyye*, 2: 142.

⁸⁰ Tûfî, *el-İşârâtü’l-ilâhiyye*, 1: 392.

⁸¹ Tûfî, *el-İşârâtü’l-ilâhiyye*, 1: 402.

ederken ve Kur'an'ın ifadesiyle kendisi Allah'a kulluk etmekten çekinmezken⁸² Hristiyanlar onu ilahlaştırmaktadır. Tûfî bu sorunlu peygamber algısını, “Sana uyanları kıyamete kadar inkâr edenlerin üstünde tutacağım.” (Âl-i İmrân 3/55) ayetinde ele alır. Hristiyanlar bizzat Müslümanların kendi kitaplarındaki bu delilden hareketle: Biz onun tabileriyiz. Sizin kitabımız Kur'an da ona tabi olanların, onu inkâr edenlerin üstünde olacağına hükmetmiştir. O halde her kim bizim bu söyledigimize muhalefet ederse biz onlardan bizzat Kur'an'm bu açık ifadesiyle üstün tutulmuşuz, demekte olduklarını dile getirir.⁸³

Bizim açımızdan ilk bakışta oldukça müşkil gibi görünen bu hamleye karşı Tûfî, ulemanın onlara şöyle cevap verdiğini nakleder: Sizin ona uyduğunuzu kabul edemeyiz. Bilakis ona ilkin muhalefet eden ve onu ilkin inkâr eden yine sizlersiniz. Çünkü o, ben Allah'ın kuluyum diyor, sizin söylediğiniz bir sözden dolayı Allah'a özur beyan ediyor ve bu sözünüzden kendisinin uzak olduğunu belirtiyor.⁸⁴ Siz, hayır o ilahtır diyorsunuz. Bu konuda adil davranıp hakkı gerçek manada teslim edenler sadece Müslümanlardır. Çünkü onlar, İsa Mesih'in (a.s.) Allah'ın kulu ve resulü olduğunu söylüyor ve bu konuda ifrata kaçarak Hristiyanlar gibi onu ulûhiyet mertebesine yükseltmiyor. Yahudiler gibi nübüvvetini inkâr edip tefrite varmıyor. Nitekim kıyamete kadar üstün olacak olan “O (Allah) ki; bütün dinlerden üstün kılmak için Peygamberini hidayet ve hak din ile göndermiştir. Şahit olarak Allah yeter!” (el-Fetih 48/28) ayetinin umumi manada delaleti ile Müslümanlardır.⁸⁵

Tûfî, Hz. İsa'nın nübüvvet iddiasında bulunduğunu ve Kur'an'ın da bunu: “Hani Meryem oğlu İsa demişti ki: Ey İsrail oğulları! Ben size Allah'ın gönderdiği elçiyim.” (es-Saff 61/6) diye açıkladığını ifade eder. Yine İsa Mesih iddiasına uygun olarak, tevatüren sabit olduğu üzere ölüleri diriltme gibi mucize göstermiştir. Bu şekilde olan her kim varsa o, sadık bir elçidir. Ona göre bu iki şekilde izah edilebilir. Birincisi; nübüvvet iddiasını Allah (c.c.), elçinin gösterdiği mucize ile teyit etmekte ve benim resulüm, sözünde doğru söylüyor, demektedir. Bu tıpkı “Ben hükümdarın elçisiyim.” diyen adama hükümdarın da: “Evet! Bu benim elçimdir.” demesi gibidir. İkinci olarak da getirdiği mucize ile sözü arasındaki uygunluktur. Eğer Yahudiler, İsa'nın iddiası ile mucizesi arasında uygunluk yok derse o zaman onlara Musa'nın iddiası ve bunu teyit eden mucizeleri arasında da uygunluk yok denir. Fakat bu, hem bizce hem de

⁸² en-Nisâ 4/172.

⁸³ Tûfî, *el-İşârâtü'l-ilâhiyye*, 1: 403-404.

⁸⁴ Tûfî burada: “Allah: Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara, ‘Beni ve annemi, Allah'tan başka iki tanrı bilin!’ diye sen mi dedin, buyurduğunda o: ‘Haşa! Seni tenzih ederim. Hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz. Hem söyleseydim sen onu muhakkak bilirdin.’” (el-Mâide 5/116) ayetine atıf yapmaktadır.

⁸⁵ Tûfî, *el-İşârâtü'l-ilâhiyye*, 1: 404.

Yahudilerce ittifakla batıldır. O halde Mesih'in Allah'ın elçisi olduğu kesindir. Rîsâleti sabit olduğuna göre Yahudi şeriatını neshettiği de sabittir.⁸⁶

Yahudilerin buna, Mesih'in rîsâlet değil Allah'ın oğlu olduğu hatta ilahlık iddiasında bulunduğu gerekçesiyle itiraz ettiklerini dile getiren Tûfi, "Bize vaat edilen Mesih, Davud soyundandır. Oysa Meryem oğlu Mesih, Davud soyundan değildir." diyerek onun Davud soyundan olduğuna da karşı çıktıklarını belirtir.⁸⁷

Müellife göre bunun cevabı şöyledir: Mesih'in Allah'ın oğlu olduğu iddiası, Hristiyanların uydurmasıdır. Sonra Yahudiler ilzam tarikiyle yani Hristiyanların kendi kabul ettiği argümanlar üzerinden buna cevap vermeye çalışmışlardır. Nitekim kendilerine de yukarıda ifade edildiği gibi Yakub (a.s.) üzerinden cevap verilebilir. İsrail'e "Sen benim ilk oğlumsun!" denildiğinde Yakub da buna cevap olarak "Ben Allah'ın oğluyum."⁸⁸ dese, bu onun rîsâlet iddiasını boşa çıkarmaz. O halde İsa'nın (a.s.) kendisi için "Ben Allah'ın oğluyum." Allah (c.c.) için de "Babam"⁸⁹ tabirleri, Mesih'in rîsâlet iddiasını boşa çıkarmaz. Ayrıca, Yahudilere vaat edilen Mesih, Meryem oğlu İsa Mesih'tir. Çünkü onun anne tarafından Davud soyundan olduğu kesindir.⁹⁰

Tûfi, beşikte iken insanlarla konuşması yanında topraktan kuş suretinde bir şey yapmasını İsa'nın (a.s.) nübüvvetine delalet eden mucizeler⁹¹ arasında Kur'an'ın zikrettiğini belirterek, Allah'ın (c.c.), İsa'nın (a.s.) üfürüşünde toprağa geçebilen bir ruh halk ettiği ve böylece onun da kuş şekline girdiğini söyler. Ya da diğer bir kavle göre bu, İsa Mesih'in kendisiyle teyit edildiği Ruhul-kudüs'tür, diye açıklar.⁹²

3.4. İsa Mesih'in Göğe Yükseltilmesiyle Alakalı Ayetlerin Yorumu

Hristiyanlığa ait metinlerinde İsa Mesih'in çarmıha gerilmesi, önemli öğretilerdendir. İncil yazarlarına göre o, başına gelecekleri daha önceden

⁸⁶ Tûfi, *el-İşârâtü'l-ilâhiyye*, 2: 132-133.

⁸⁷ Tûfi, *el-İşârâtü'l-ilâhiyye*, 2: 133.

⁸⁸ Tevrat'ta anlatıldığına göre Yakub (a.s.), ölümü yaklaştığında çocuklarına şöyle seslenmiştir: "Ey Yakub'un oğulları! Toplanın ve babanız İsrail'i dinleyin! Ruben! Sen benim ilk oğlum ve gücümün. Kudretimin ürünüsün. İtibarda ve kuvvete birincisin." (Tekvin 49/2-3). Tûfi, Tevrat'ın bu anlatısına atıf yaparak Yakub'un (a.s.) Allah'ın (c.c.) kudretiyle var olduğundan hareketle bunu İsa'nın (a.s.) Allah'ın kudretiyle yaratılışına benzetmektedir. Faraza, Allah'ın (c.c.) ona: "Sen benim ilk oğlumsun." demesinin Yakub'un (a.s.) peygamberliğine engel teşkil etmediği söylenebiliyorsa benzer bir sözün İsa (a.s.) için sarf edildiğinde bunun da İsa'nın (a.s.) nübüvvetine engel teşkil etmediği kabul edilmelidir. Tûfi'ye göre böyle bir söz, ya mecazen veya muhatabı şerefliendirmek için sarf edilir. Ayrıntılı bilgi için bk. Tûfi, *el-İşârâtü'l-ilâhiyye*, 2: 133

⁸⁹ Yuhanna 5/17-26

⁹⁰ Tûfi, *el-İşârâtü'l-ilâhiyye*, 2: 133-134.

⁹¹ Hz. İsa'nın (a.s.) Kur'an'da zikredilen mucizeleri için Âl-i İmran 3/46-50 ve el-Mâide 5/110-115. ayetlere bakılabilir.

⁹² Tûfi, *el-İşârâtü'l-ilâhiyye*, 1: 400-401.

bilmekteydi.⁹³ Bunun delili olarak İncil'de: "İşte, Yerusaleml'e çıkıyoruz. Ve insanoglu baş kâhinlere ve yazıcılara teslim edilecek. Ve onu ölüme mahkûm edecekler. Ve onu uluslara teslim edecekler. Ve onunla alay edecekler, onu kamçılacak ve üzerine tükürecekler. Ve onu öldürecekler ve üçüncü gün dirilecektir." (Markos 10/33-34) ifadeleri yer almaktadır. Yine İsa'nın dilinden sarf edilen şu sözler de aynı manayı ifade etmektedir: "Onlara dedi ki: Şöyle yazılmıştır: Mesih acı çekecek ve üçüncü gün, ölümden dirilecek. Günahların bağışlanması için tövbe çağrısı da Yerusaleml'den başlayarak bütün uluslara onun adıyla duyurulacak." (Luka 24/46-47)

Görüldüğü üzere Markos ve Luka metinlerinin her ikisinde de İsa Mesih'in acı çekerek öldürüleceği ve ölümünün ardından üçüncü gün dirileceği belirtilmektedir. Oysa Kur'an'da bu durum çok farklı anlatılmaktadır. Olay, İncillerde anlatıldığı gibi değildir. İsa (a.s.), tebliği esnasında Yahudilerin inkârını hissetmiş ve Allah yolunda kendisine kimlerin yardım edeceğini sormuştur. Onun sadık öğrencileri olan havariler ise Allah'a iman ettiklerini ve Allah yolunun yardımcıları olduğunu bildirmiş, İsa'nın da kendilerine şahitlik etmesini istemişlerdir. Sonra Yahudiler bir tuzak kurmuş; fakat Allah (c.c.) onların bu tuzağını boşa çıkarmış, planladıkları şeyde onları başarısız kılmıştır.⁹⁴ Bundan sonrası Kur'an'da şöyle anlatılır: "Ey İsa! Seni ben vefat ettirecek sonra da kendi katıma yükselteceğim. Seni inkâr edenlerden arındıracak ve sana uyanları kıyamete kadar kafirlerden üstün kılacağım. Sonra hepinizin dönüşü bana olacak ve işte o zaman ben, ihtilafa düştüğünüz şeyler hakkında hükmümü vereceğim." (Al-i İmrân 3/55) Bir başka yerde ise aynı manaya gelecek şekilde onu kesinlikle öldüremedikleri, bilakis Allah'ın (c.c.) onu kendi katına yükselttiği ifade edilmektedir.⁹⁵

Ancak bu ifadelerden hareketle Müslümanlar arasında da şu tartışmalar söz konusu olmuştur: İsa'nın Allah katına yükseltilmesinin mahiyeti nedir? Hal-i hazırda o, ölü mü yoksa diri midir? Âl-i İmrân 3/55. ayet çerçevesinde buna değinen Tûfi, Hristiyanlar arasında söylenen rivayetleri de alarak, bir kavle göre onun üç saat içinde ölüp semaya yükseldiğini ve orada yaşadığını; diğer bir kavle göre de şu ana kadar ölmeyip hayatta olduğunu dile getirmektedir. Hadislerde geçtiği üzere o, Deccal'i öldürene kadar ölmeyecektir. Bundan bir süre sonra vefat edip Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hücrelerine, ayakucuna defnedilecektir. İşte bunun, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ümmeti olup bu yolda cihat edip rızıklandırılmak istemesi sebebiyle kendisine verildiğini belirten Tûfi, ayete bu mananın verilmesine sebep olarak vavin tertip ifade etmemesini göstermektedir.⁹⁶

⁹³ Şinasi Gündüz, *Hristiyanlık*, 4. Baskı (İstanbul: İSÂM Yayıncılık, 2013), 94.

⁹⁴ Âl-i İmrân 3/52-54.

⁹⁵ en-Nisâ 4/157-158.

⁹⁶ Tûfi, *el-İşârâtü'l-ilâhiyye*, 1: 403.

“Allah’ın resulü Meryem oğlu İsa Mesih’i öldürdük demeleri sebebiyle (Allah onların kalplerini mühürlemiştir).” (en-Nisâ 4/157) ayetinde ise Hz. İsa’nın (a.s.) Allah’ın resulü olduğuna ve nübüvvetinin ispatına Allah (c.c.) tarafından bir tahsis olduğuna işaret eden Tûfi, durumun Yahudilerin iddia ettiği gibi olmadığını söyler. Kaldı ki onlar İsa Mesih’i peygamber olarak kabul etmemektedir. Ayrıca “Allah’ın resulünü öldürdük.” demiş olsalardı o zaman onun rîsâletini itiraf etmiş olurlardı ki bu da mümkün değildir.⁹⁷

“Onlar onu ne öldürdüler ne de çarmıha gerdiler.” (en-Nisâ 4/158) ayetinde ise toplulukların ihtilaf ettiğini, Yahudi ve Hristiyanlar’ın, İsa’nın (a.s.) çarmıha gerilip katledildiğini söylerken biz Müslümanların da bunu reddettiğini dile getirmektedir. Yahudilere göre o Tevrat’taki Yahudi şeriatını değiştirmiş ve cumartesi yasağını helal saymıştır. Hristiyanlara göre de Yahudileri hakka davet ettiği için katledilmiştir. Bu; Yahudi, Hristiyan ve Mecusiler arasında tevatürle nakledilen bir hadisedir ve Hristiyanlarla Yahudiler arasındaki düşmanlığın da asıl sebebidir.⁹⁸

Bu konuda son olarak; en-Nisâ 4/158 ve el-Mâide 5/116. ayetlerinin delaleti ile Hz. İsa’nın (a.s.), Yahudiler tarafından çarmıha gerilerek öldürülmediğini; bilakis Allah’ın (c.c.) onu kendi katına yükselttiğini ve ruhunun da Allah tarafından kabzedildiğini söylemek isteriz.

SONUÇ

Bu çalışmada, Kur’an’da çeşitli vesilelerle kendisinden bahsedilen ve Müslümanların ulu’l-azm peygamberler arasında saydığı İsa Mesih (el-Ahzâb 33/7) hakkındaki tartışmalar, *el-İşârât* özelinde ele alınmıştır. Bu çerçevede doğumuna, annesi Hz. Meryem hakkındaki spekülasyonlara, Hristiyanlık akidesine, nübüvvetine ve Allah katına yükseltilmesine değinilmiştir.

Hristiyanlığın kendi kaynaklarına göre Meryem, Kutsal Ruh’tan hamile kalmış ve İsa Mesih dünyaya gelmiştir. İsa, ilâhi kelâmın bedenleşmiş halidir. Allah’ın kelimesi olması, bu demektir. Ayrıca vahiy verilmemiştir; çünkü İsa, vahyin ta kendisi olarak kabul edilmiştir. Fakat Kur’an bizzat İsa’ya İncil’in verildiğini söylemektedir. Matta ve Markos İncilleri, “Mesih’in İncili” ifadeleri ile başlamaktadır. Buna rağmen Hristiyanlık İsa’ya verilmiş bir İncil’i kabul etmeyerek 4 İncil’i muteber saymış, kalanlarına da apokrif (uydurma) diyerek İsa’nın şahsı hakkındaki karmaşanın bir benzerini İnciller konusunda da sergilemiştir. Sonuç olarak Hristiyanlığın kendi orijinal kaynakları bize sahih bilgiyi sunacak yetkinliğe sahip değildir. İşte İncillerdeki bu çelişkili ifadelere

⁹⁷ Tûfi, *el-İşârâtü’l-ilâhiyye*, 2: 63.

⁹⁸ Tûfi, *el-İşârâtü’l-ilâhiyye*, 2: 63-64.

ve İznik akidesindeki zihin karışıklığının aksine Kur'an, Hz. Meryem ve oğlu İsa Mesih'in durumunu tam bir netlik içerisinde ortaya koyar.

Kendi zamanına kadar oluşan bilgi birikimini eserinde derlemiş olan Tûfi, *el-İşârât*'ta İsa'nın Allah'ın kelimesi olmasını, Allah'ın her şeyi kendisiyle yarattığı "kûn" kelimesi yani "ol" emriyle açıklamıştır. Bu bakımdan Âdem'in yaratılması Allah (c.c.) için ne ise İsa'nın yaratılması da odur ve her ikisi de Allah için kolaydır. Neticede bir anne-baba olmadan yaratma, baba olmadan sade bir anne ile yaratma ve normal olarak bir anne ve babadan yaratma şeklinde Allah (c.c.), yaratmanın bütün çeşitlerini gözler önüne sermektedir. Allah'tan bir ruh olması da Allah'ın canlılara hayatîyet veren işlerinden bir iş olduğuyula açıklanır ki bize göre harikulade ve mucize görünen şeyler, Allah (c.c.) için sıradan şeylerdir.

Araştırmamız neticesinde havariler akidesinin Kur'an'la paralellik arz ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre İsa Mesih, tanrı değil peygamberdir. İsrail oğulları onu inkâr ederken havariler, Allah'a ve onun elçisi İsa Mesih'e hem iman etmiş hem de yardım etmişlerdir. Tûfi'nin "ona uyanlar"dan maksadın bir genelleme ile ümmet-i Muhammed olduğunu söylemesi güzeldir; ancak yukarıda belirttiğimiz gerekçe sebebiyle yakın manada bunun havariler ve onların itikadını koruyanlar olarak anlaşılması kanaatimizce daha uygundur.

Hz. İsa'nın (a.s.) nübüvvetine Yahudilerin bakış açısı sorunludur. Çünkü onlar Mesih'in Davud peygamber soyundan geleceğini iddia edip Meryem oğlu İsa Mesih'i, o soydan olmadığı gerekçesiyle reddetmişlerdir. İncil, İsa'nın şeceresine, "İbrâhîm oğlu, Davut oğlu İsa Mesih'in soy kaydı şöyledir: İbrâhîm İshak'ın babasıydı, İshak Yakup'un babasıydı, Yakup Yahuda ve kardeşlerinin babasıydı." (Matta 1/1) diye yer verir. Kur'an da Eyyûb peygamber gibi anne tarafından Hz. İsa'yı Davud soyundan diye zikreder. Ama buna rağmen Yahudiler, bunu kabul etmemektedir.

Hristiyanların İsa Mesih'e bakış açısı da onu ilah mertebesine yükseltmeleri sebebiyle sorunludur. Kur'an onu, "Allah'ın kulu ve elçisi, annesi doğru ve iffetli, yemek yiyen, Allah'ın "kûn" emriyle vücut bulup nefha-yı ilâhîyi kendisinde barındıran bir insan" olarak tarif eder. O ne Yahudilerin iddia ettiği gibi çarımha gerilip katledilmiş, ne de Hristiyanların iddia ettiği gibi öldükten üç gün sonra dirilmiştir. Fakat o, mahiyetini bilmediğimiz şekilde vefat ettirilip Allah katına yükseltilmiştir. Dolayısıyla asıl olan, Yahudilik gibi daha kadim ve daha eski olmak ya da Hristiyanlık gibi sayısal çoğunluğu elinde bulundurmamak değildir; bilakis Allah tarafından beyan edilen hakikate uymaktır.

KAYNAKÇA

el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *ed-Dürerü'l-kâmine fi a'yâni'l-mieti's-sâmine*. Thk. Muhammed Abdülmüid. 2. Baskı. Haydarabad: Meclis-i dâirati'l-maarifi'l-Osmaniyye, 1972.

- Aydın, Mahmut. "Hristiyanlık". *Yaşayan Dünya Dinleri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı Lugatı. "Nasut". Erişim: 18 Ağustos 2019. <http://www.lugatim.com/s/nasut>.
- Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı Lugatı. "Lahut". Erişim: 18 Ağustos 2019. <http://www.lugatim.com/s/lahut>.
- Çinpolat, Salih. "Yahudilikte Çocuk Sahibi Olma ve Çoğalmanın Yeri ve Önemi". *Dini Araştırmalar* (2017): 137-152.
- Doğru Haber Hepimizin Gazetesi. «6,9 Milyarlık Dünyanın Din Nüfusu». Erişim: 2 Haziran 2019. <https://dogruhaber.com.tr/haber/62394-69-milyarlik-dunyanin-din-nufusu/>.
- Erdogan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. 3. Baskı. İstanbul: Ensar Yayınları, 2010.
- es-Suyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *Buğyetü'l-vüât*. Thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm. Lübnan: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1964.
- Gündüz, Şinasi. *Hristiyanlık*. İstanbul: İSÂM Yayıncılık, 2013.
- Harman, Ömer Faruk. "İsâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22: 465-472. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- İbn Receb, Zeynüddin Abdurrahman b. Ahmed. *Zeylû tabakâti'l-hanâbile*. Thk. Abdurrahman b. Süleyman el-Üseymin. 1. Baskı. Riyad: Mektebetü Ubeykân, 1425/2005.
- Karlığa, H. Bekir. "Cisim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8: 28. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008.
- Kitâb-ı Mukaddes*. İstanbul: Kitâb-ı Mukaddes Şirketi, 2000.
- Luggat Osmanlıca Türkçe Sözlük. "uknum/uknüm". Erişim: 18 Ağustos 2019. <https://www.luggat.com/uknum/1/1>.
- Muciruddîn, Abdurrahman b. Muhammed. *el-Ünsü'l-celil bi târihi'l-kuds ve'l-halil*. Amman: Mektebetü Dendis. ts.
- Sinanoglu, Mustafa. "Reddiye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34: 516-521. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Ebü'r-Rebi' Necmüddin Süleymân b. Abdilkavî b. Abdilkerim b. Saïd et-Tûfi el-Hanbelî. *el-İşârâtü'l-ilâhiyye ile'l-mebâhisi'l-usûliyye*. Thk. Ebü Âsım Hasan b. Abbâs b. Kutb. Kahire: el-Fârûku'l-Hadisiyye, 1423/2002.
- Woodhead, Linda. *Hristiyanlık*. Trc. Sevda Çalışkan. Ankara: Dost Kitabevi, 2006.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Ruh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35: 187-192. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008.
- Yehova'nın Şahitleri. "5. Yanılgı: Meryem, Tanrı'nın Annesidir". Erişim: 28 Haziran 2019. <https://www.jw.org/tr/kutuphane/dergiler/wp20091101/yan%C4%B1lg%C4%B1-meryem-tanr%C4%B1n%C4%B1n-annesi/>.
- Yeni Ahit*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi Acar Matbaacılık, 2000.
- Yurdağür, Metin. "İlâ-yi Kelimetullah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22: 62-63. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.